

Київський державний лінгвістичний університет

На правах рукопису

ГОЛУБНИЧА Ольга Іванівна

СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСЛОВЛЕНЬ,
СПРЯМОВАНИХ НА ПІДТРИМКУ АДРЕСАТА
/на матеріалі англійської мови/

Спеціальність 10.02.04. – германська мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 1994

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Л.С.ЛЕВ

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор В.С.ПЕРЕВИЙНІС

кандидат філологічних наук
доцент В.В.ПАВЛОВ

Провідна установа: Горлівський державний педагогічний
інститут іноземних мов

Захист відбудеться " " 1994 р. о годині

на засіданні спеціалізованої вченої ради К 113.14.01. по прису-
дженню вченого ступеня кандидата наук у Київському державному
лінгвістичному університеті /252215, Київ, вул. Червоноармійська,
73/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
університету.

Автореферат розісланий "22" листопада 1994 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради АН України

ЛНБ ім. В. Стефаника

ЛІСМЕЛЯКОВА

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00755862 (X)

ДВ - 31, 315

Одним з провідних напрямків сучасної лінгвістики є вивчення мови у дії, що зумовляє важливість дослідження такого суттєвого аспекту її функціонування, як вплив на адресата мовної комунікації. Логіка розвитку науки співпала в даному випадку з вимогами практики: увага дослідників до феномену мовленнєвого впливу багато в чому пов'язана з ростом його значення в житті сучасної людини. Практика міжособового спілкування вимагає з'ясування основних закономірностей мовленнєвого впливу, щоб, з одного боку, посилити ефективність різних його форм, а з другого - знайти засоби захисту особи від можливого маніпулювання її свідомістю.

Останнім часом з'явився ряд колективних збірників та праць окремих авторів, присвячених проблемам мовленнєвого впливу [Л.А.Кисельова, В.В. Латинов, Г.Г.Матвєєва, Мовленнєвий вплив у сфері масової комунікації, Оптимізація мовленнєвого впливу, І.П.Тарасова, Л.А.Федорова, М.С.Чаковська та інш.]. Поняття мовленнєвого впливу увійшло в число тих, на яких базується сучасна прагмалінгвістика [І.П.Сусов].

Важливі для розуміння мовленнєвого впливу положення містяться в роботах, присвячених висловлюванню, зокрема, таким його аспектам, як функціонування у ситуації спілкування, місце в системі комунікативних одиниць, прагматична сутність [Дж.Ф.Аллен, Р.Перро, Н.Д.Арутюнова, М.М.Бахтін, В.В.Богданов, Д.Г.Богушевич, В.Г.Гак, В.З.Дем'янков, В.І.Карабан, А.А.Маргарян, А.А.Мецлер, В.Л.Наєр, О.В.Падучева, Г.Г.Почепцов, Г.Г.Почепцов (мол.), О.Г.Почепцов, О.М.Старикова, І.П.Сусов, Л.П.Чахоян, R.Fiehler, D.S.Kaufner, R.S.Lanigan та інш.].

Разом з тим проблема мовленнєвого впливу залишається багато в чому недослідженою. Потребує подальшого вивчення

сам механізм мовленнєвого впливу, способи та форми його реалізації, особливості здійснення впливу на особу за допомогою різних видів висловлювань, що й визначило вибір теми даного дослідження.

А к т у а л ь н і с т ь вибраної теми зумовлена

- загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на дослідження мови у процесі її функціонування, важливістю вивчення такого суттєвого аспекту мовної комунікації, як мовленнєвий вплив;

- необхідністю подальшого аналізу лінгвістичної інтерпретації міжособових відносин, зокрема, їх позитивного полясу;

- потребою у гуманізації різних видів діяльності, пов'язаних з використанням мовних засобів впливу на особу;

- важливістю визначення загальних закономірностей мовленнєвого впливу для підвищення його ефективності, оптимізації комунікативних процесів.

Дана дисертація присвячена дослідженню висловлювань, що функціонують у сфері міжособових відносин.

О б ' є к т дослідження становлять висловлювання, спрямовані на підтримку адресата, у сучасній англійській мові.

П р е д м е т о м вивчення є семантичні та функціональні особливості даних висловлювань.

О с н о в н а м е т а дисертаційного дослідження полягає у виділенні висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, та комплексному описі їх семантико-функціональних особливостей.

М е т а роботи зумовила необхідність вирішення таких

з а в д а н ь:

- ідентифікувати висловлювання, спрямовані на підтримку адресата, та виявити контексти їх вживання;

- визначити місце названих висловлювань в системі мовленнєвого впливу;

- встановити основні екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють формування та функціонування висловлювань, спрямованих на підтримку адресата;

- визначити особливості функціонування даних висловлювань в залежності від ситуації спілкування;

- виділити корпус мовних одиниць, здатних виявляти та набувати значення психологічної підтримки;

- виявити невербальні засоби вираження підтримки та встановити їх роль у реалізації інтенціонального змісту висловлювань, які аналізуються.

М а т е р і а л о м дослідження послушили 3000 фрагментів текстів, що містять висловлювання, спрямовані на підтримку адресата. Приклади вибиралися методом суцільної вибірки із художніх творів англійських, американських та австралійських авторів ХХ століття.

У процесі вирішення поставлених завдань були використані м е т о д и функціонально-семантичного, контекстуально-ситуативного, актомовленнєвого, інтенціонального та фреймового аналізів, а також елементи кількісного аналізу.

М е т о д о л о г і ч н у о с н о в у дослідження становлять діалектичний принцип відображення, положення філософії про єдність мови та мислення, діалектику змісту і форми, мети і засобу, а також базові положення психології про діяльність людини, природу особи, сферу її потреб і мо-

тивації, специфіку міжособових відносин.

Наукова новизна дисертації визначається комплексним семантико-функціональним описом висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, як комунікативних одиниць, що формуються з метою психологічного впливу на особу і здатні виявляти та/або набувати у контексті значення психологічної підтримки; визначенням ролі невербальних засобів комунікації, які використовуються при формуванні висловлювань, що впливають на емоційну сферу адресата, одержанням нових даних про механізм мовленнєвого впливу, його способи та форми.

Основні положення, які виносяться на захист:

1. Висловлювання, спрямовані на підтримку адресата, являють собою незамкнену групу комунікативних одиниць, що мають спільне семантичне наповнення – емпатію, та використовуються в мовленні з метою поліпшення емоційного стану адресата. В даній групі виділяються: висловлювання розради, підбадьорення, схвалення та співчуття.

2. Висловлювання психологічної підтримки функціонують як односпрямовані. Вони не передбачають вербальної відповіді співрозмовника, а призначені для впливу на його емоційний стан. Об'єктом підтримки може виступати власне адресат /прямий адресат/, слухач /непрямий адресат/ та мовець /як прямий або непрямий адресат/.

3. Психологічна підтримка здійснюється висловлюваннями, спрямованими на підтримку адресата, у двох формах: спонукування та інформування. Перше реалізується як спонукування до 1) поліпшення емоційного стану адресата, 2) роздумів та 3) дій.

що сприяють, в кінцевому рахунку, усуненню негативної емоції адресата. Друге реалізується як інформування про 1)світ (факти), 2)оцінку мовцем адресата та 3)відношення мовця до адресата. Провідним критерієм відбору інформації в даному випадку є здатність позитивно впливати на емоційний стан співрозмовника. Вплив здійснюється висловлюваннями підтримки двома способами: безпосередньо та опосередковано.

4. Основними екстралінгвістичними факторами, що зумовлюють формування та функціонування висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, в стереотипному акті комунікації виступають адресат (представлений такою процесуальною психологічною характеристикою, як негативний емоційний стан), мовець (представлений такими рівневими психологічними характеристиками, як здатність до емпатії та альтруїстичної поведінки), відношення між комунікантами і обставини комунікації. Два останні з перелічених факторів нерелевантні для появи висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, але впливають на форму даних висловлювань та вибір вербальних і/або невербальних засобів їх формування.

5. Висловлювання, спрямовані на підтримку адресата, можуть супроводжуватися всіма видами невербальних засобів комунікації - фонаційними, кінесичними, такесичними та проксемічними, з перевагою фонаційних. Вибір невербальних засобів зумовлюється метою мовця і залежить від виду психологічної підтримки, мотивації мовця, характеру ситуації спілкування, психологічного стану адресата. Використання невербальних засобів комунікації спостерігається тільки у висловлюваннях, спрямованих на підтримку власне адресата. Названі засоби є цілеспрямованими, свідомо розрахованими на психологічний

вплив, можуть не тільки супроводжувати вербальні засоби, але й замінити їх.

Т е о р е т и ч н е з н а ч е н н я дисертації полягає у тому, що дане дослідження є подальшою розробкою проблеми мовленнєвого впливу як суттєвого аспекту мовної комунікації. Проведено виділення та комплексний опис комунікативно-семантичної групи висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, як таких, що формуються з метою психологічного впливу на особу; здійснений аналіз вербальних та невербальних засобів психологічного впливу, що використовуються в емоціогенній ситуації; отримані певні дані про механізми мовленнєвого впливу, його способи та форми.

П р а к т и ч н а ц і н н і с т ь дослідження зумовлюється можливістю використання його окремих положень та висновків у лекційному курсі з теоретичної граматики (розділ "Комунікативні типи речень"), у викладанні практики англійської мови при навчанні діалогічному мовленню, у спецкурсах з прагмалінгвістики та паралінгвістики, при написанні курсових та дипломних робіт, а також в організації практичної роботи, пов'язаної з психологічною підтримкою.

С т р у к т у р а р о б о т и. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури, списку лексикографічних джерел та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У в с т у п і дається обґрунтування теми, визначається її актуальність, вказуються об'єкт та предмет дослідження, висувачуться мета і завдання роботи, розкривається її новизна, теоретичне значення і практична цінність, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі містяться основні теоретичні положення, на базі яких формується концептуальний апарат дослідження, розглядається висловлювання як одиниця мовленнєвого впливу, встановлюється категоріальний статус поняття "підтримка", з'ясовується сутність підтримки як виду психологічного впливу на особу.

У другому розділі досліджуються основні екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють формування та функціонування висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, у сфері міжособових відносин, визначаються специфічні особливості ситуації психологічної підтримки як емоціогенної, проводиться класифікація висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, за об'єктом психологічного впливу, пропонується досвід фреймового аналізу типової ситуації підтримки.

У третьому розділі визначаються змістовні аспекти висловлювань, спрямованих на підтримку адресата, проводиться класифікація даних висловлювань за способом та формами мовленнєвого впливу, розглядаються вербальні засоби вираження психологічної підтримки, визначається роль невербальних засобів комунікації у висловлюваннях даної групи.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, формулюються висновки і намічаються перспективи подальшого дослідження.

Апробація роботи. Основні положення дисертації були висвітлені у доповідях на третій міжнародній конференції "Мова та культура" (Київ, 1994), на міжнародній конференції "Лінгвістичні та методичні основи викладання мови як іноземної" (Полтава, 1994), в тезах виступів на Всеро-

сійській науковій конференції "Принципи функціонального опису мови" (Катеринбург, 1994), на конференції "Функціональна лінгвістика" (Ялта, 1994), на першій національній конференції "English in an Open Society" (Київ, 1994), на засіданні кафедри граматики та історії англійської мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов (1993).

О с н о в н и й з м і с т р о б о т и .

Сучасна лінгвістика досліджує різні аспекти мовленнєвого впливу. У даній роботі він розглядається у рамках конкретного комунікативного акту, де виступає як а) мета комунікативного акту, б) результат акту комунікації (який може і не співпадати з метою) і в) засіб досягнення мети. Як одиниця мовленнєвого впливу на цьому рівні функціонує висловлювання. На думку деяких авторів, саме існування висловлювання як особливої лінгвістичної одиниці зумовлено функцією впливу [Д.Г.Богусевич]. При цьому ми розуміємо висловлювання як мінімальну комунікативну одиницю, котра є нижньою межею дискурсу і має різний обсяг - від одного слова до ланцюжка речень.

Висловлювання, взяте як готовий мовленнєвий твір, виконує функцію засобу мовленнєвого впливу, а як момент цілеспрямованої мовленнєвої діяльності - ілокутивний акт, воно є способом мовленнєвого впливу. При цьому вплив становить ілокутивну силу висловлювання, а його перлокутивний ефект являє собою результат комунікативного акту [Дж.Л.Остін, Дж.Р.Серль].

У роботі, що реферується, досліджується вплив, який здійснюється висловлюваннями, спрямованими на підтримку адресата /далі - висловлювання підтримки/. З'ясування категоріального статусу поняття "підтримка" та диференціація її за

видами /фізична, психологічна, організаційна/ свідчить про те, що досліджувані висловлювання служать реалізацією саме психологічної підтримки. Психологічна підтримка, розглянута у плані цілеспрямованості, виявляється, в свою чергу, різноманітним психологічним впливом, що трактується як дія на різні структури психіки людини з певною метою (В.Н.Куліков).

За подібні структури умовно приймаємо раціональну, емоційну та вольову, виходячи з того, що психологічний вплив може адресуватися особі у різних її проявах - як такий, що мислить, переживає та вирішує. Не заглиблюючись у проблему сутності та взаємодії названих "сфер впливу", враховуючи їх єдність (С.Л.Рубінштейн), підкреслимо, що поділ проводиться на рівні припустимого в даному випадку абстрагування з метою з'ясування особливостей психологічної підтримки. Адресована особі в цілому, вона спрямована, в кінцевому рахунку, на емоційну сферу психіки, маючи на меті поліпшення емоційного стану людини.

Висловлювання підтримки формуються та функціонують у конкретних ситуаціях міжособового спілкування. В рамках окремого акту комунікації підтримка реалізується у відношенні одного комуніканта до другого: "суб'єкт - підтримка - об'єкт". Активною стороною даного відношення виступає суб'єкт мови. Психологічною основою формування висловлювань підтримки є емпатія, що трактується в науковій літературі як важлива людська здатність розуміння іншого у його почуванні (Г.П.Гаврилова, І.С.Кон, К.Роджерс). До основних мотивів підтримки висловлюваннями ми відносимо моральні переконання у необхідності діяти відповідним чином у певних ситуаціях, позитивне відношення до співрозмовника, альтруїстичну емоцію.

Діяльність мовця у ролі суб'єкта підтримки передбачає необхідність розпізнати негативну емоцію адресата, виявити співчуття, обрати форму психологічної підтримки, найбільш адекватну даним обставинам, особливостям співрозмовника та характеру причин, що викликали негативні переживання адресата. І, нарешті, знайти відповідні вербальні та невербальні засоби для її реалізації.

У представленій діяльності мовець реалізується на різних рівнях - когнітивному, емоціональному та вольовому. При формуванні висловлювань підтримки актуалізується увесь його досвід, особливо знання про об'єкти світу та основні схеми діяльності у певних ситуаціях. Разом з тим мовець повинен бути здатний до емпатії та альтруїстичної поведінки.

Якщо активною стороною відношення "суб'єкт - підтримка - об'єкт" є суб'єкт, то його визначальною стороною виступає об'єкт. У ньому - причина появи висловлювань підтримки та мета мовленнєвого впливу. Негативний емоціональний стан робить особу потенціальним об'єктом підтримки та слугує фактором породження висловлювань, що її реалізують. При цьому причину появи означених висловлювань (негативна емоція особи як об'єкта мовленнєвого впливу) треба відрізнати від причини появи самої негативної емоції (різного роду втрати, труднощі, тощо).

При розгляді адресата як об'єкта психологічної підтримки ми виходимо з існуючих в науковій літературі класифікацій, зокрема, комунікативної типології адресата [Г.Г.Почепцов] та класифікації форми спілкування з урахуванням специфіки комунікативного партнера [М.С.Каган]. Були проаналізовані у цьому плані висловлювання підтримки, що відрізняються об'

ектом впливу /у тому числі особливі випадки мовної підтримки людини, що завідомо несприйнятлива до вербального каналу комунікації, наприклад, хворого у непритомному стані, самопідтримки у формі молитви, мрії, тощо/.

Як свідчать результати аналізу, адресатом висловлювань підтримки можуть виступати власне адресат, тобто реальний партнер по комунікації (прямий адресат), слухач, тобто третій учасник комунікації, що відрізняється від того, до кого звертається (непрямий адресат) та мовець у ролі прямого або непрямого адресата. Визначення фактора адресата як об'єкта підтримки дозволяє розділити висловлювання підтримки на 1) висловлювання, спрямовані на підтримку власне адресата (прямого адресата), 2) висловлювання, спрямовані на підтримку слухача (непрямого адресата) та 3) висловлювання, спрямовані на підтримку мовця /як прямого чи непрямого адресата/.

У висловлюваннях підтримки власне адресата та мовця (у ролі прямого адресата) адресат співпадає з об'єктом підтримки. У висловлюваннях, спрямованих на підтримку слухача та мовця (у ролі непрямого адресата) адресат не співпадає з об'єктом підтримки. У наступній схемі наводиться поділ висловлювань підтримки за видом адресата. (Схема 1).

Схема 1.

Висловлювання підтримки

Приклад висловлювання, спрямованого на підтримку власне адресата: Грег, довідавшись про те, що його дружина щоразу засмучується на полюванні через необхідність вбивати тварин, заспокоє її, обіцяючи винайти іншу розвагу:

"Greg - darling - " Stephanie took a deep breath.
"Let's not kill any more - please?"

Greg smiled. "Don't worry, Steph. I'll think up another form of entertainment" [R.Miles].

Приклад висловлювання, спрямованого на підтримку мовця /у ролі прямого адресата/: Тара страждає через необхідність з'явитися "у новій подобі" та під чужим іменем у своєму власному домі, серед людей, що були їй колись близькими. І вона постійно подумки підбадьорює себе. Експресивність висловлювання посилюється повтором з модифікацією за рахунок інтенсифікуючого прислівника:

Then she grimly pulled herself together. It's going to be a long weekend, she told herself. Hold on. Just hold on.

[R.Miles].

Наступний приклад являє собою фрагмент бесіди молодого художника Тоні, його матері та подруги Домінік. Завжди невпевнений у собі, Тоні хвилюється ще більше, коли дізнається, що на його виставку має прийти відомий критик. Мати, не поділяючи його занепокоєння, своїм запитанням посилює по суті хвилювання сина. Тому висловлювання Домінік, адресоване матері, насправді призначається Тоні і є спробою підбадьорити його. Це - приклад висловлювання, спрямованого на підтримку слухача:

"Don't you believe in yourself?" Kate was watching her son.

"Of course he does," Dominique said" [S.Sheldon].

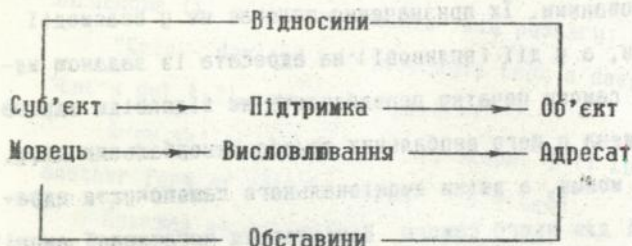
Як спосіб психологічного впливу висловлювання підтримки є односпрямованими. Їх призначення полягає не у взаємодії комунікантів, а у дії (впливові) на адресата із заданою метою. Вони з самого початку передбачають не відповідь адресата, що виражена у його вербальних та/або невербальних діях, бажаних для мовця, а зміни емоціонального самопочуття адресата, бажані для нього самого. Мінімізація негативної емоції адресата або оптимізація його наявного стану розцінюється як результат висловлювання підтримки і служить показником його ефективності. Аналіз фактичного матеріалу показав, що висловлювання підтримки не завжди реалізуються в бажаному напрямку, можлива і протилежна реакція адресата.

Нарівні з мовцем як суб'єктом підтримки та адресатом як її об'єктом важливу роль у функціонуванні висловлювань підтримки відіграють такі компоненти: ситуації, як відносини між комунікантами та обставини комунікації. Оскільки ситуація спілкування являє собою не механічну суму окремих елементів, а складну систему компонентів, які взаємодіють між собою, аналіз кожного із цих компонентів як фактора, що зумовлює функціонування висловлювань підтримки, вимагає дослідження їх у взаємозв'язку. З цієї метою у роботі був проведений фреймовий аналіз ситуації підтримки.

Під фреймом розуміється структура даних, призначених для представлення стереотипної ситуації [М.Мінський]. При такому підході типова ситуація підтримки може бути подана у вигляді структури, кожен з елементів якої характеризується рядом параметрів - як постійних (обов'язкових), так і змінних, тобто таких, що наповнюються в конкретних ситуаціях рі-

зним змістом. Зобразимо типову ситуацію підтримки схематично. (Схема 2).

Схема 2.

Мовець представлений в типовій ситуації підтримки своїми психологічними та соціальними параметрами. Структура адресата містить ті ж самі параметри у співвідношенні з параметрами мовця. Під психологічними параметрами розуміють ступінь зацікавленості мовця в мовленнєвому спілкуванні, емоціональний стан комунікантів, тощо. До соціальних — належать рівність чи різниця у соціальному статусі комунікантів, їх соціально-культурний рівень та інш. [А.Е.Чернова],

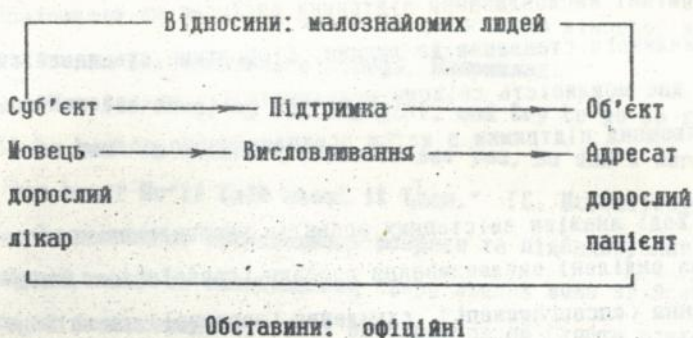
Постійними для мовця та адресата є психологічні параметри (для мовця — такі рівневі характеристики особи, як здатність до емпатії та альтруїстичної поведінки, для адресата — така процесуальна, як негативний емоціональний стан). До змінних належать соціальні параметри комунікантів, що забезпечують виконання ними певних соціальних ролей: статусних та ситуаційних.

У структурі відносин, що зв'язують комунікантів, виділяється як постійне — доброзичливе ставлення мовця до адресата (воно позначено у схемі наявністю підтримки, що здійснюється за допомогою висловлювань підтримки). Як змінні ви-

ступавть відносини, що визначаються за ступенем спорідненості, знайомства та інш. Обставини комунікації характеризуються тільки змінними параметрами, в залежності від яких ситуація розглядається як офіційна/неофіційна.

Фреймовий аналіз дозволив з'ясувати найбільш характерні конфігурації типової ситуації підтримки. Наприклад, є види діяльності, для яких досить типовим є виникнення ситуації підтримки, тому що вони пов'язані з психологічним впливом на людину і потребують гуманного ставлення до неї. У даному випадку сам рід занять (наприклад, - вчитель, лікар, священик) передбачає виконання ролі "того, хто підтримує". (Схема 3).

Схема 3.

У наступному прикладі лікар у розмові з пацієнткою вважає за потрібне супроводити інформацію про стан її здоров'я підбадьорливими словами. У висловлюванні використані такі мовні засоби, як лексика із семов позитивної оцінки, спонукальні речення, звертання. Експресивність висловлювання надає прикметник excellent з постійним значенням інтенсивності якісної ознаки:

He handed her some pills. "Take these. They'll help.

You're in excellent condition, Mrs. McGregor. Not a thing to worry about. You run along home and tell the good news to your husband" [S.Sheldon].

Результати фреймового аналізу свідчать про те, що соціальні параметри комунікантів, відносини між ними та обставини комунікації нерелевантні для появи висловлювань підтримки, але зумовлюють в певній мірі форму даних висловлювань та вибір вербальних і невербальних засобів, що використовуються при їх формуванні. Ситуація підтримки відноситься до числа стереотипних ситуацій міжособового спілкування. Мовець сприймає адресата перш за все як людину, що страждає /незалежно від віку, статі, соціального статусу та інш./ . У такому розумінні висловлювання підтримки виступає як стереотип доброзичливого ставлення до людини. Стереотипність даної ситуації дає можливість свідомо моделювати її, використовуючи висловлювання підтримки з метою психологічного впливу на особу.

У ході аналізу змістовних аспектів висловлювань підтримки були виділені висловлювання розради (consolation), підбадьорення (encouragement), схвалення (approval) та співчуття (sympathy). Група висловлювань підтримки є незамкненою, тобто передбачає можливість включення у неї й інших видів висловлювань, що відбивають різні відтінки психологічної підтримки.

З метою з'ясування семантичних особливостей висловлювань підтримки проведена їх класифікація за такими параметрами, як спосіб та форми мовленнєвого впливу. За способом мовленнєвого впливу висловлювання поділяються на 1) висловлювання з безпосереднім способом підтримки та 2) висловлювання

з опосередкованим способом підтримки. У першому випадку висловлювання підтримки адресується людині, що переживає, тобто спрямоване безпосередньо на емоцій адресата, зміна якої і є кінцевою метою акта комунікації: Don't grieve. Наприклад:

"Please don't look so tragic, Robie. You ought to be proud of Murdoch's success" [A.J.Cronin].

У другому випадку висловлювання адресується або людині, що мислить (апеляція до рацію): Think positive, або людині, що приймає рішення (апеляція до волі): Pull yourself together and do it. Вплив на сфери раціональну (спонукання до розумової діяльності) або вольову (спонукання до практичної діяльності) виступає як засіб досягнення кінцевої мети (поліпшення емоціонального стану). Наприклад:

"Now lie down, my darling girl, and try to go to sleep. I'll be back in a little while to see you, so don't worry, do you hear? We'll talk about it then." [C. Mc.Cullough]

За допомогою висловлювань розради та підбадьорення мовленнєвий вплив на емоціональну сферу людини може здійснюватися як безпосередньо, так і опосередковано (тобто шляхом впливу на раціональну та вольову сфери свідомості). Для висловлювань схвалення та співчуття характерним є опосередкований спосіб впливу (через раціональну сферу).

Основними формами мовленнєвого впливу на людину за допомогою висловлювань підтримки є спонукання та інформування. Перше реалізується як спонукання до 1) поліпшення емоціонального стану адресата, 2) роздумів та 3) дій, що сприяють, в кінцевому рахунку, до поліпшення емоціонального стану адресата. Підтримка у формі спонукання характерна для висловлювань розради та підбадьорення.

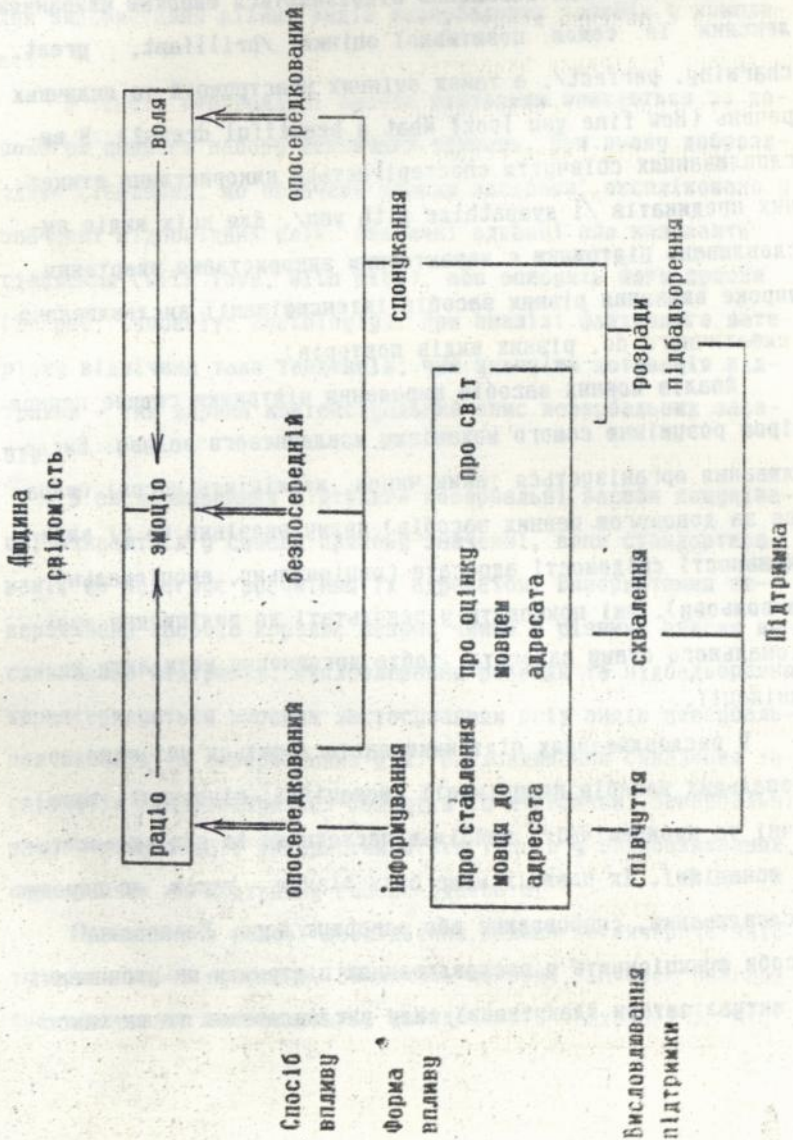
Літ. Бук. В. Стефанюк
АН України

Інформування здійснюється з установкою на цільове призначення висловлювань підтримки. У висловлюваннях розради та підбадьорення підтримка реалізується як інформування про світ, у висловлюваннях схвалення - як інформування про оцінку мовцем адресата, у висловлюваннях співчуття - як інформування про ставлення мовця до адресата. Як етикетні форми висловлювань підтримки вживаються комплімент /compliment/ та співчуття (рос. - соболезнование) /condolence/. Отже, для висловлювань підтримки основною виявляється функція впливу, інформування служить засобом її реалізації. Кореляції способів та форм впливу з видами висловлювань підтримки представлені у схемі 4 (с. 19).

Висловлювання підтримки кваліфікуються як оцінні, оскільки у своїй семантиці містять оцінні смисли. Експресивна функція висловлювань підтримки полягає у тому, щоб справити психологічний вплив на адресата з метою поліпшення його емоціонального стану. Впливати на емоції адресата можна не тільки емоціональною, але й раціональною інформацією [В.І.Шаховський]. Тому висловлювання підтримки завжди експресивні, але не завжди реалізуються емотивами.

Аналіз вербальних засобів вираження психологічної підтримки та з'ясування частотності їх використання показали, що у висловлюваннях розради та підбадьорення спонукування реалізується у спонукальних реченнях із емотивними предикатами (Don't worry), предикатами розумової діяльності (Think positive) та фізичних дій (Try to go to sleep); спонукальних вигуках (There, there. Here. Come, come) та модальних дієсловах (You needn't worry. You mustn't cry. You can do this). Інформування реалізується у розповідних реченнях, що

Схема 4. Класифікація висловлювань за способом та формами впливу.

включають форму to be going to та дієслова у формі Future Indefinite (You'll be all right. Everything is going to be fine), в сентенціях (Accidents can happen to anybody. Things do happen) та односкладових субстантивних реченнях (Nonsense. Not a thing to worry).

Висловлювання схвалення відрізняються широким уживанням лексики із семам позитивної оцінки /brilliant, great, charming, perfect/, а також оцінних конструкцій та окличних речень (How fine you look! What a beautiful dress!). У висловлюваннях співчуття спостерігається використання етикетних предикатів /I sympathize with you/. Для всіх видів висловлювань підтримки є характерним використання звертання, широке вживання різних засобів інтенсифікації висловлювання (емфатичного do, різних видів повторів).

Аналіз мовних засобів вираження підтримки сприяє певною мірою розумінню самого механізму мовленнєвого впливу. Висловлювання організується таким чином, що містить у собі (виражає за допомогою певних засобів) пряму вказівку на ті види активності свідомості адресата (раціональну, емоціональну та вольову), які приводять у результаті до поліпшення емоціонального стану адресата, тобто досягнення мети акту комунікації.

У висловлюваннях підтримки застосовуються усі види невербальних засобів комунікації /фонаційні, кінесичні, такесичні та проксемічні/, найбільш частотними із них виявляються фонаційні. Їх позиція може бути різною - такою, що передуює висловлюванню, супроводжує або завершує його. Невербальні засоби функціонують у висловлюваннях підтримки як уточнювачі та актуалізатори ілюктивної сили висловлювання та як самос-

тійні засоби психологічного впливу. Будь-яка немовленнєва дія у ситуації підтримки може бути інтерпретована у плані позитивного впливу на негативну емоцію адресата. Невербальні засоби комунікації використовуються у висловлюванні підтримки свідомо. Збільшення його впливової сили досягається шляхом використання різних видів невербальних засобів у комплексі.

У тексті невербальні засоби підтримки описуються за допомогою певного набору лексичних одиниць. При цьому доброзичливе ставлення, що означене даними засобами, експліковано у значенні відповідних слів. Лексичні одиниці або називають ставлення (*with love, with pity*), або описують його прояви (*to pet, tenderly, soothingly*). При аналізі фактичного матеріалу відмічена така тенденція: чим значніша мотивація підтримки - тим ширший контекстуальний опис невербальних засобів.

У висловлюваннях підтримки невербальні засоби комунікації вживаються у своєму прямому значенні, вони стандартизовані, що полегшує розуміння їх адресатом. Використання невербальних засобів корелює певним чином з різними видами висловлювань підтримки. Висловлювання розради та підбадьорення характеризуються широким застосуванням всіх видів невербальних засобів та невербальних дій. Висловлювання схвалення та співчуття супроводжуються фонацією та кінесикою. Невербальні засоби комунікації використовуються тільки у висловлюваннях, спрямованих на підтримку власне адресата.

Проведене в роботі дослідження далеко не вичерпує змісту поставленої проблеми. Викликає, зокрема, інтерес розгляд функціонування висловлювань, що виражають психологічну під-

тримку, з позиції адресата, вивчення мовленнєвого впливу як результату акта комунікації, аналіз засобів та способів впливу з точки зору їх ефективності. Перспективним уявляється також вивчення лінгвістичної інтерпретації позитивних емоціональних відносин в цілісному комунікативному процесі, у діалозі, порівняльний аналіз різних способів вираження до-
брозичливого ставлення до людини носіями різних мов.

Основні положення дисертації в і до б р а ж е н і у т а к и х п у б л і к а ц і я х :

1. Висказування, направлені на підтримку адресата, як стереотип доброжелательного отношения /опит фреймового аналізу/ - Черкаси, 1994. - 15 с. - Рукопись предст. Черк. гос. пед. ин-т. Деп. в ГНТБ України от 13.09.94. N 1868 Ук 94.

2. О механізмі впливу висказувань, направлених на підтримку адресата //Принципи функціонального описання мови: Тез. Всерос. науч. конф. - Екатеринбург, 1994. - Ч.1. - С. 36-37.

3. Невербальні засоби комунікації в висказуваннях, направлених на підтримку адресата //Мова і культура: III міжнарод. конф.: Докл. и тез. - Киев, 1994. - С.166-167.

4. Висказування, направлені на підтримку адресата, як засіб педагогічного впливу //Лінгвістичні та методичні проблеми викладання мови як іноземної: Тез. доп. та повід. - Полтава, 1994. - С. 107-108.

5. Роль об'єкта мовного впливу в функціонуванні висказувань, направлених на підтримку адресата //Функціональна лінгвістика: Тез. конф. - Симферополь, 1994. - Ч.1. - С. 21-22.

6. Utterances Aimed at the Encouragement of the Addressee as an Optimal Model of Speech Effect Analysis //English in an Open Society: 1st National Conference - Kiev: Kiev State Pedagogical Institute for Foreign Languages, 1994. - P. 52.

Голубничая О.И. Семантико-функциональные особенности высказываний, направленных на поддержку адресата (на материале английского языка). Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. - германские языки, Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1994 г. В работе определяется место высказываний, направленных на поддержку адресата (высказываний утешения, ободрения, одобрения и сочувствия) в системе речевого воздействия, проводится классификация названных высказываний по способу, форме и объекту воздействия, моделируется фрейм ситуации общения, включающей вербальную и невербальную психологическую поддержку говорящим адресата, выделяются языковые и неязыковые средства, способные выразить и/или приобрести значение психологической поддержки. Высказывания поддержки - однонаправленные, их цель - улучшение эмоционального состояния адресата.

Ключевые слова - психологическая поддержка, речевое воздействие, высказывания поддержки, адресат, английский язык.

Golubnichaya O.I. Semantico-functional Peculiarities of Utterances Aimed at the Encouragement of the Addressee /on Material from the English Language/. Dissertation

presented to acquire candidate degree in philology, speciality 10.02.04 - Germanic Languages, Kiev State Linguistic University, Kiev, 1994. In the thesis the status of utterances aimed at encouraging of the addressee /utterances of consolation, encouragement, approval and sympathy/ in the speech effect system is determined; the above-mentioned utterances are classified in regard to object, way and form of the effect; the frame of the communicative situation, including speaker's verbal and non-verbal psychological support of the addressee, is offered; linguistic and paralinguistic means which can express and/or acquire the meaning of psychological support are distinguished. Utterances aimed at the encouragement of the addressee are one-directional, their aim is to improve addressee's emotional state.

Key words - psychological support, speech effect, utterances of encouragement, addressee, English.

До гпк 11.10.1994
3ак 189 Туп 100

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1954
1188

455171

AB 31.519

AB 31.519

presented by ...
specialty of ...

Linguistic University, Kiev, 1974. In the thesis the status
of utterances aimed at encouraging of the addressee
utterances of prohibition, encouragement, approval and
sympathy. In the speech effect exists is determined, the
speech realized utterances are classified in regard to
object, way and type of the effect; the form of the
communicative situation, including speaker's verbal and non-
verbal psychological support of the addressee, is offered;
linguistic and paralinguistic means which can express
and/or require the meaning of psychological support are
distinguished. Utterances aimed at encouragement of the
addressee are one-directional; their aim is to improve
addressee's emotional state. ...
Key words - psychological support, speech effect,
utterances of encouragement, addressee, English.

1111321111